

L'elit mèdica de Barcelona als segles XVI-XVII, a partir de quaranta dossiers genealògics*

The xvith and xviih century medical elite of Barcelona revealed by forty proofs of purity of blood

per Josep Capdeferro i Pla

Universitat Pompeu Fabra

RESUM:

La troballa de quaranta proves genealògiques inèdites que filtren l'agregació al Col·legi de Medicina de Barcelona entre la dècada de 1580 i la de 1660 ha estat cabdal. Ens ha permès la identificació dels membres del nucli selecte que administra graus acadèmics mèdics i participa del govern universitari a Barcelona durant gairebé un segle. I ens ha fet conèixer dues generacions dels seus avantpassats, amb escasses llacunes. En aquest estudi prosopogràfic hem localitzat, al costat d'un notable índex de continuïtat o contigüïtat sociolaboral, indicis d'una remarcable mobilitat professional i també geogràfica. Aquests darrers donen fe de dinamisme social, i permeten albirar un horitzó de progrés, on es diluirien els factors de discriminació per raó d'origen.

PARAULES CLAU:

Barcelona, edat moderna, estudi General, Col·legi de Medicina, netedat de sang, genealogia, prosopografia, elits, mobilitat social, mobilitat geogràfica.

ABSTRACT:

The doctors admissible to the College of Medicine of Barcelona from the 1580s to the 1660s are identified thanks to forty genealogical dossiers that we have found at the municipal archives. To enter the Catalan medical elite, doctors had to prove that their ancestors were considered old Christians («purity of blood»). Thanks to this nasty discrimination, most of their parents' and grandparents' names, professions and origins are revealed in the documents, so we get outstanding prosopographical conclusions: At the modern ages, almost fifty percent (!) of the medical elite of Barcelona had at least an ancestor who had somehow worked on human or animal health. The other fifty percent came from other backgrounds, mostly humbler. There was a notable geographical mobility too.

KEY WORDS:

Barcelona, Modern ages, University, Faculty of Medicine, Purity of Blood, Genealogy, Prosopography, Elites, Social mobility, Geographical mobility.

* Projectes «Los juristas catalanes y las formas del poder público (ss. XIII-XX)» –DER2010-21986-C02-01 (JURD)– i «España y los tratados de Utrecht (1712-1714)» –HAR2011-26769–, i equips «Seminari d'història del dret català Josep Maria Font i Rius» –2009SGR00766– i «Grup d'Estudi de les Institucions i de la Societat a la Catalunya moderna» –2009SGR00318–, dirigits per Tomàs de Montagut i Joaquim Albareda.

I. Troballa i gran utilitat de quaranta genealògics

Ens plau donar notícia d'una documentació inèdita amb un gran potencial per estudiar dues qüestions molt insuficientment conegudes: el Col·legi de Doctors en Medicina a la Barcelona dels segles XVI i XVII, i els dossiers genealògics o expedients de netedat de sang breus que es practiquen al seu si.¹ Tant del primer com dels segons se'n tenia una constància limitada a través d'algun llibre notarial, d'ordinacions i de pocs documents romasos de l'Estudi General –nom que aleshores designava la Universitat– de la ciutat.² Avui i aquí abordem una anàlisi institucional i prosopogràfica del Col·legi; en una propera ocasió tractarem els aspectes genealògics. L'interès de la troballa que ens ocupa rau que els doctors barcelonins de l'època dels Àustries no són uns qualssevol. D'entrada, viuen i treballen en una capital potent en els àmbits hospitalari i assistencial.³ A més, constitueixen les llavors d'un vigorós moviment renovador de la formació mèdica que, tot incidint en el caràcter pràctic i en la tradició anatòmica, germina a final del segle XVII. Tal moviment es veu brutalment estroncat a resultes del Decret de Nova Planta (1715/1716) i la supressió dels estudis universitaris a Barcelona, i després triga moltes dècades a arrelar novament.⁴

Els fons de referència provenen de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), on fer recerca és un autèntic goig, per l'atenció personal i l'òptima organització. Es troben dins la secció factícia «Consellers», en la sèrie «Processos». És una sèrie amb documents des de principi del segle XV, que esdevé força generosa a partir de la dècada de 1560, i molt generosa des de la de 1600. L'àmbit de la nostra recerca ha estat limitat a un arc temporal de més de dos segles: hem comprovat des de la caixa XX-1 fins a la XX-204 (1714-1718). En algunes caixes hi ha una quarantena de plects –excepcionalment cinquanta– en algunes, una trentena; en la major part, una vintena; rarament, només quatre o cinc de molt voluminosos. Estimem que la mitjana de plects per caixa és de vint-i-cinc, *ergo* la quantitat de plects visitats –fem un càlcul *au pif*– deu ser d'uns cinc mil. La sèrie «Processos» en qüestió té un cert caràcter miscel·lani perquè s'hi alternen: a) plects de causes substanciades davant la jurisdicció municipal de Barcelona; b) fulls de plects davant jurisdiccions alienes on hauria

1. Són corresponsables dels encerts d'aquest text Enric Porqueres, Jean-Paul Zuñiga i Ofelia Rey, que en van millorar un primer esborrany la tardor de 2012 a París, i James S. Amelang, Pau Bossacoma, Jaume Riera i Alfons Zarzoso, que han formulat per escrit sàvies esmenes i addicions a un segon esborrany. El nostre sincer agraïment a tots ells, i als íntims amics i metges de capçalera, Mariantònia Pou i Cèsar Díaz.

2. M. RIERA, *L'Estudi General d'Arts i Medicina de Barcelona (Segles XV i XVI)*, Barcelona, PAHCS del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 2007; A. FERNÁNDEZ, *La Universidad de Barcelona en el siglo XVI*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2005, 187-212 i 255 i s.; J. DANÓN, «Notas médicas en los libros del "Estudi General" de Barcelona (siglos XVI-XVII)», *Cuadernos de Historia de la Medicina Española* 10, 1971, 187-212.

3. A. GARCIA ESPUCHE, «Metges, cirurgians i apotecaris», *Medicina i farmàcia. Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011, 16-55, esp. 21.

4. A. ZARZOSO, *Medicina i Il·lustració a Catalunya. La formació de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2004, esp. capítols 1 i 2.

participat, com a actor o com a convingut, algun representant del municipi barceloní o d'òrgans relacionats amb aquest; c) processos de caràcter no contradictori, instruïts a efectes provatoris o «ad futuram rei memoriam». Quin motiu explica que aquestes tres tipologies d'elements hagin acabat compartint els mateixos lligalls? Un nexa pot ser l'escrivà del Consell Municipal barceloní, que també ho és de l'Estudi General.

Entre els elements de la tipologia c), brillen amb llum pròpia trenta-nou –el quarantè, més tardà, el trobem traspaperat en una altra secció i sèrie–⁵ dossiers «de vita, genere, moribus et fama» en relació amb persones d'un mateix perfil: totes elles, un temps després d'obtenir el grau acadèmic de doctors en medicina, aspiren a ser agregades al Col·legi pertinent de l'Estudi General de Barcelona. A l'apartat II resumim què és el Col·legi i què comporta ser-hi agregat. De moment, a efectes instrumentals, advertim que la denominació oficial és Col·legi de Doctors en Medicina, si bé en l'ús popular s'empren Col·legi de Medicina o Col·legi de Metges,⁶ i que hi ha documents que utilitzen Col·legi i Facultat com a sinònims, cosa que avui en dia pot ocasionar confusions.⁷

A la referida sèrie «Processos» hem topat amb un sol dossier anàleg en qualssevol altres àmbits professionals de la ciutat: és instruït a petició de l'apotecari Pau Llançes.⁸ La desproporció pot no obeir només a l'atzar en la conservació dels documents històrics, i és significativa. És sobrer recordar les ombres de dubte i temor que durant tota l'edat moderna planen sobre el rigor i/o l'autenticitat de la fe i/o les pràctiques religioses dels metges als espais de la monarquia hispànica.⁹ Potser per això aquests doctors en medicina són els únics de qui s'han conservat els expedients en l'àmbit jurisdiccional del municipi barceloní?¹⁰ A fe que sabem que altres grups professionals n'instrueixen, com veurem a l'article anunciat sobre aspectes genealògics.

II. Qüestions institucionals i procedimentals dels dossiers

Aquest article beu de dues fonts: de praxi i de normativa. La praxi la constitueixen els dossiers o expedients mateixos, que buidem a l'apartat III. D'entre la normativa, ens interessen successives ordinacions de 1567, 1568, 1570 i 1596, i uns utilíssims esborranys d'ordinacions de 1656. Tots plegats requereixen una breu contextualització –abans que res, escau advertir que, pel que fa a 1567, 1596 i 1656, estem davant d'un *corpus* reglamentari cumulatiu amb esmenes i afegitons introduïts a partir de l'experiència i un esperit de redreç. Després de no poques friccions,¹¹ amb una con-

5. AHCBC, Consell de Cent, XVIII-9, ítem no numerat (1661).

6. Vegeu respectivament, a tall d'exemples, l'acta col·legial de 10-XII-1618 reproduïda a la imatge B, i l'acta de 8-III-1595 referida a la nota 33.

7. FERNÁNDEZ, *La Universidad de Barcelona...*, 255, contribueix a dissipar-les.

8. AHCBC, Consellers, XX-49, ítem no numerat.

9. J. PARDO, *El médico en la palestra. Diego Mateo Zapata (1644-1745) y la ciencia moderna en España*, [Salamanca], Junta de Castilla y León, 2004, 65 o 125, recorda els tòpics rancis de l'antisemitisme cristià històric, segons els quals els metges jueus, en comptes de curar els cristians, els mataven.

10. A la sèrie «Plets i processos» de la secció Consell de Cent només hi ha grans processos enquadrats, i a la sèrie miscel·lània «Escriptures» de la secció Consellers no és plausible trobar-hi expedients genealògics –ho hem comprovat des del volum 3 fins al 6.

11. FERNÁNDEZ, *La Universidad de Barcelona...*, 188-189.

còrdia ratificada pel Consell de Cent l'1 d'abril de 1565 i rubricada pel virrei Diego Hurtado de Mendoza el 24 de juliol propsegüent, el Col·legi de Doctors en Medicina passa a integrar-se en una persona jurídica més àmplia com és l'Estudi General de Barcelona. Esdevé, així, una de les quatre grans seccions –les altres són Teologia, Dret, i Arts i Filosofia– de la corporació universitària general. Tal integració o «unió perpètua y indissoluble» implica un reconeixement de potestat dispositiva al nou ens.¹² En l'exercici d'aquesta, l'11 d'agost de 1567 els quatre col·legis de l'Estudi General institueixen només per al Col·legi de Medicina un estatut de netedat de sang preceptiu, constituït per tres nivells successius de filtratges: una primera fase interna, per part dels col·legiats, per analitzar els candidats a l'agregació –la podem qualificar d'anàlisi preventiva–; una segona prova o inquisició externa, amb persones alienes a la corporació –instrucció d'un dossier genealògic a partir d'interrogatoris de testimonis–; i una tercera fase de comunicació al candidat d'eventuals sospites sobre els seus avantpassats, perquè pugui desistir de l'agregació, i «lo desenganye no vulla pretendre lo que se li negarà per la Facultat, ab gran afront seu».¹³ Succeeix, però, que la concòrdia de 1565 textualment no ha liquidat pas la potestat històrica del Col·legi de Medicina ara confederat per dictar ordinacions internes.¹⁴ En exercici de tal potestat residual, el 3 d'octubre de 1568 la «Facultat o Col·legi» dels Doctors en Medicina de Barcelona reglamenta la forma com caldrà rebre, dels candidats a agregar-se a la corporació, «plena informació en escrits de genere et moribus»; heus aquí les condicions precises que s'estipulen per a tals tràmits: obligació de fer desplaçaments als indrets oportuns, elecció a l'atzar del/s col·legiat/s instructor/s del dossier, forma de garantir-ne la rotació perquè la «sort» no recaigui sempre en el/s mateix/os, manera de remunerar-lo/s, de substituir-lo/s i d'evitar-li/los expedicions ultramarines –a través de compulses documentals.¹⁵ A partir d'aquest bagatge normatiu, una praxi ja certificada l'any 1566¹⁶ pren volada: entre 1568 i 1570 es gestionen diversos expedients, es consolida la interiorització i divulgació de la idea de «pràctica» –que aporta una legitimitat consuetudinària complementària a la regla escrita– i s'adopten resolucions casuístiques amb vocació d'erigir-se en precedents.¹⁷

Davant la magnitud que adquireix el fenomen, una reunió del Consell plenari de l'Estudi General de Barcelona celebrada el 14 de setembre de 1570 anul·la l'ordinació de 1568 en considerar-la il·legítima, per quant «lo ordenar [i. e. dictar ordinacions] en alguna facultat tocha solament a la present universitat general, y no a ninguna facul-

12. *Ordinacions e nou redreç fet per instauratio, reformatio, e reparatio, de la universitat del Studi General de la ciutat de Barcelona, en lo any mil sinc-cents noranta-y-sis*, Barcelona, En la Estampa de Gabriel Graells, y Giraldo Dotil, 1596 –ed. facsímil: Universidad de Barcelona, 1973–, 72-80 (cap. 40).

13. AHCB, Estudi General, XVIII-9, ítem 29.

14. *Ordinacions e nou redreç...*, 77.

15. AHCB, Consell de Cent, XVIII-2, s.f. Les cinc properes notes remeten a la mateixa cota d'arxiu.

16. Deliberació de 10-XI-1566 en relació amb l'agregació de Gaspar Berart, amb quatre doctors com a instructors, Francesc Osset, Francesc Domingo, Francesc Roca i Enric Solà.

17. Actes de reunions de 8-XII-1568 –en relació amb Vicenç Castelló– i de 26-VII-1570, 2-VIII-1570 i 12-VIII-1570 –en relació amb Vicenç Catxa Llebre, àlies Castelló, originari de l'illa de Malta.

tat particular». Quinze doctors en medicina col·legiats presents a la sessió general¹⁸ perden una batalla, però no pas la guerra. El 16 de setembre –la immediatesa és simptomàtica de la tensió del moment– té lloc una reunió interna del Col·legi amb dotze assistents¹⁹ –hi ha absències, potser indicatives de dissensions, i algun participant nou, que fa pensar que la corporació no té una nòmina tancada, com és propi d'un col·lectiu en fase de redefinició. S'hi resol prosseguir habilitant amb criteris «de sang» un candidat a l'agregació que ja tenia l'expedient incoat «conforme les ordinations antigues», i es bloquen futures agregacions mentre no es doni als filtratges genealògics la cobertura reglamentària desitjada: «Que no sie aggregat ningú en medicina que primer no sia feta ordinatió per la universitat general del Studi ab la qual se done orde en les informacions fahedores y se obvie als inconvenients se porien subseguir, y perquè no sie dessebuta dita Facultat». Dos anys més tard es tramiten, amb exigència d'«informatió» de llinatge, «servades emperò les ordinations» –es persisteix a donar eficàcia a les anul·lades?–, les agregacions d'Onofre Bruguera i d'Enric Solà,²⁰ futur protomèdic a Catalunya (1577-1588);²¹ el fet que ambdós haguessin participat com a col·legiats a les reunions de 1570 o 1566 no pot passar desapercebut. Un any després es constata que s'han continuat i es continuen rebent informacions «de vita et/o moribus et/o genere» de doctors en medicina –Jeroni Joan, Miquel Capdevila i Joan Corominas–, com a pas previ a la seva agregació al Col·legi.²²

La vehemència del pinyol del col·lectiu mèdic deu provocar incidències prou sentides a Barcelona; per exemple, l'expulsió –el mateix any 1578 que és agregat, per ventura?²³ del doctor Gregori Jover. El Reial Consell i Audiència de Catalunya obliga a readmetre'l amb una conclusió civil de 8 de febrer de 1580, que inicia una sèrie de resolucions condemnant els que discriminin i/o injuriïn un tercer en l'àmbit professional i/o social per raó del seu suposat origen judeoconvers.²⁴ El que podem qualificar de *jurisprudència de tolerància envers els conversos* o, com a mínim, de *jurisprudència de cohesió*, tanmateix, acaba topant amb l'entestament de l'elit mèdica. Aquesta aconsegueix fer prevaldre els seus interessos corporatius per sobre de les dinàmiques de no exclusió: un capítol específic de les ordinations de l'Estudi General de 1596 donarà cobertura als controvertits expedients només per a l'agregació de doctors en medicina, amb paràmetres similars als de trenta anys enrere, mantenint els tres nivells

18. Els seus noms: Francesc Osset, Pere Grimosachs, Onofre Bruguera, Francesc Castelló, Jeroni Osset, Francesc Carles, Jeroni Mediona, Simó Pla, Francesc Domingo, Esteve Guardiet, Jeroni Magarola, Francesc Roca, Joan Benet Pallarès, Pere Duran i Enric Solà.

19. Hi concorren Francesc Osset, Onofre Bruguera, Francesc Castelló, Rafel Carles –Rafel pot ser un segon nom del Francesc Carles–, Jeroni Mediona, Francesc Domingo, Francesc Micó, Pere Duran, Jeroni Magarola, Francesc Roca, Joan Benet Pallarès i Enric Solà.

20. Acta de la reunió col·legial de 3-VIII-1572.

21. J. DANÓN, «Protomédicos y protomédico en Cataluña», *Dynamis* 16, 1996, 205-217.

22. AHCB, Consell de Cent, XVIII-2, s.f. (12-VI-1573).

23. DANÓN, «Notas médicas...», 198.

24. J. CAPDEFERRO, «La infàmia de tenir sang jueva a la Catalunya moderna: Ecos del Reial Consell i de la literatura jurídica», E. PORQUERES (coord.), *Francesc Riera, des de l'abundància del cor*; Palma de Mallorca, Lleonard Muntaner Ed., 2012, 163-174.

successius de filtratge.²⁵ Per a l'agregació de mestres en arts, doctors en dret canònic o civil o en teologia, els requisits seran molt més laxos: una simple comprovació interna en el si del col·legi respectiu –«dexant de fer altra inquisició»– de l'eventual existència de «algun impediment públic, de llinatge no límpio, de mals costums, o de altra infàmia pública», amb la prevenció explícita d'evitar enrenous i discriminacions arbitràries o abusives –«no donant lloc a sospites, ni a calúmnies, ni detraccions, sinó a infàmies manifestes, y claras».²⁶ L'any 1656 se suggeriran escasses però il·lustradores esmenes, entre les quals en retenim dues: a) que la fase externa d'investigació sobre el candidat a l'agregació, la d'interrogatoris, es faci sobre el seu «llinatge, pràctigas, habilitat y tot lo demés que és menester abonar» –la novetat és la sana inclusió del substantiu *habilitat*–; b) que tal fase es faci «en escrits y fent procés, com fins assí se és observat, prenent los testimonis que lo inquisidor predit procurarà, y no la part»²⁷ –la darrera clàusula s'explicita per guarir una patologia que hauria anat infectant els dossiers?

Assenyalats els paràmetres normatius, encarrilem l'anàlisi dels expedients a partir de la praxi. Els candidats a l'agregació en són els promotors materials. Hi donen els impulsos primer i darrer –*i. e.* des d'instar fins a pagar el procés. No consta que hi tinguin cap altra participació, almenys obertament. Sí que n'hi tenen les següents persones:

A) Un doctor en medicina col·legiat –a la pràctica no hem trobat mai que en siguin dos o més–, que a vegades rep el nom d'inquisidor, a vegades de fiscal; el podem qualificar d'interrogador; com a delegat i representant de la corporació –extret a sort, com disposava la contestada ordinació de 1568? no en tenim cap prova–, proposa els testimonis cridats a declarar²⁸ –amb independència de criteri?–²⁹ i les qüestions que se'ls formularan; és present a l'acte, no es limita a fornir el full amb les qüestions perquè un tercer faci la feina.³⁰

B) Les dues autoritats davant les quals se sol instruir el dossier –amb salvetats–, el rector de l'Estudi General o Universitat de Barcelona i el degà del Col·legi de doctors en medicina.

C) Els testimonis o interrogats; oscil·len entre els tres i els deu, i la majoria de vegades són entre sis i set –la mitjana és de 6,2 per dossier– i, en contra del que

25. *Ordinacions e nou redreç...*, 116-118 (cap. 54).

26. *Ordinacions e nou redreç...*, 100-102 (cap. 49), 124-126 (cap. 58) i 135-136 (cap. 62).

27. AHCB, Consell de Cent, XVIII-8, esborrany aprovat pel Consell de Cent (25-X-1656) d'unes noves ordinacions per a l'Estudi General, cap. 61 (140-142). La frase «com fins assí se és observat» apareix ratllada, entenem per considerar-se intranscendent.

28. AHCB, Consellers, XX-74, els ítems 7, 8, 10 i 21 són particularment eloqüents sobre el fet que és l'interrogador qui suggereix el nom dels testimonis, no sols les preguntes. També ho és el dossier de Jaume Busquets on, al revers del full que conté les preguntes, hi ha propostes de sis testimonis –als quals se n'afegiran tres més a posteriori; no sabem a qui imputar-los. Al quadre 1 fornim les cotes arxivístiques dels dossiers.

29. Recordem l'esmena de l'esborrany de les ordinacions de l'Estudi General de 1656.

30. El referit dossier de Jaume Busquets, el de Joan Amat o el de Joaquim Mora, i d'altres, ho expliciten.

s'havia pretès establir el 1568, declaren sempre a Barcelona –dada molt rellevant–; el lloc precís de reunió no transcendeix, per regla general.³¹

D) L'escrivà del Consell Municipal i la Universitat de Barcelona o un seu assistent, algunes vegades identificats a la portada dels dossiers.

E) Personal auxiliar, *infra* esmentarem un bidell de l'Estudi General o un nunci de la cort del veguer de Barcelona.

Aquesta llista naturalment admet lleugeres variacions, com és ara delegacions generals o puntuals. En el dossier de Gervasi Gori consta que Vicenç Castelló participa a l'acte com a degà en funcions del Col·legi, per enfermetat del degà titular Jeroni Mediona³² –fóra d'esperar, però no succeeix, que els abundants expedients instruits en les mateixes dates explicitessin la mateixa circumstància. Qui delegui també pot ser el candidat. El dossier de Jaume Busquets inclou una procura de 8 de febrer de 1612 perquè dos col·legues ja agregats –Lluís Joan Vileta i Gaspar Joan Pasqual– puguin demanar la seva agregació a la corporació i fer tots els actes necessaris a tal efecte, apel·lant i litigant en cas de no admissió.

La instrucció d'un expedient no tindria per què durar gaire. Normalment es ventila en un termini que varia entre un dia i una setmana. Es produeixen dilacions anòmales en el dossier de Pere Font –estranyament dura més d'un any a les acaballes del segle XVI–, i en quatre processos iniciats la tardor de 1615 i tancats el febrer de 1616. L'expedient de Pere Font, de fet, ja pateix problemes des de la fase embrionària. El candidat dona per suspecte Arcàngel Queralt i en demana la recusació, la corporació accepta els seus motius i en designa un altre, Bernat Queixanes.³³ La conclusió d'aquest enrenou és meridiana: rere les actuacions que ens ocupen hi ha quelcom molt rellevant en joc, i també un risc real de no passar la prova.

Després de la pràctica de la prova, es reuneix la corporació i delibera per majoria –no pas per unanimitat– l'admissió o no del candidat –el 1656 es postularà que els vots siguin secrets, «per scrutiní», requisit indicatiu d'incomoditats patides en el passat.³⁴ Conservem dues actes d'aquestes reunions deliberatives dins dels dossiers mateixos –ens seran útils a l'apartat III–: la de Pere Lluïnes ens mostra que la sessió té lloc tres dies després de la instrucció de l'expedient; la de Jaume Busquets triga una setmana a celebrar-se. Tres dossiers més –els de Bernat Enveja,

31. En el ja al·ludit cas Busquets s'explicita que l'acte té lloc al domicili del rector; entenem que al seu estudi.

32. DANÓN, «Protomédicos y protomedicato...», 209, indica que morí el 30-VIII-1603. Així, exercí com a protomèdic a Catalunya durant quinze anys (1588-1603).

33. AHCB, Consell de Cent, XVIII-6, s.fol. (18-III-1595): «Fonch proposat per lo senyor rector: per quant lo doctor Font havia donat per suspecte al senyor doctor Queralt, elet donat per a provar lo llinatge del dit doctor Font, serie suspecte per quant ell l'[h]a donat per tal devant lo Col·legi. Lo dit Col·legi féu determinasió y conclusió que, vista la conclusió del doctor Font ésser justa, sia expel·lit lo doctor Queralt, y elegit en y per lo càrrech predit lo doctor Quexanes, lo qual essent present en lo Col·legi accepta lo dit càrrech». AHCB, Consell de Cent, XVIII-5, ítem 36, hi ha l'acta de la reunió col·legial de 8-III-1595 on s'havia elegit Queralt com a «procurador fiscal».

34. Cal contrastar *Ordinations e nou redreç...*, 118-119 (cap. 55), amb AHCB, Consell de Cent, XVIII-8, esborrany aprovat el 25-X-1656, cap. 62 (142-143).

Agustí Calvet i Pere Escalles– indiquen concisament a les seves portadelles la data en què té lloc l'agregació del candidat, tres setmanes, quasi dues setmanes, i dos dies després de la pràctica de les proves, respectivament.

L'agregació, què suposa? L'admissió a un nucli molt restringit de doctors en medicina de la ciutat de Barcelona, al pinyol o l'elit corporativa. L'obtenció d'un mèrit addicional al doctorat situa els agregats a l'avantsala del Col·legi, restringit reglamentàriament a quinze persones.³⁵ Són, així, al segon graó més elevat de la professió, a les portes d'accedir al primer.³⁶ La baixa d'un membre del Col·legi dóna lloc a l'alta de l'agregat més reulat en llista d'espera –no forçosament el de més edat. Els agregats col·legiats mantenen un vincle estretíssim amb l'Estudi General. Participen directament en la seva gestió –elecció de càrrecs acadèmics, consell ordinari i extraordinari del rector, etc.–, i conformen les comissions examinadores de persones que aspiren a títols de batxiller, llicenciat i/o doctor de la seva disciplina. Com més elevat és el nivell del títol, més col·legiats intervenen en la comissió –àdhuc un fa de padrí o presentador–, i cobren dels examinats les corresponents remuneracions i propines en líquid o en espècie. Ser membre del Col·legi de Medicina implica estar habilitat com a docent a l'Estudi General, però no necessàriament impartir docència activa.³⁷ En tant que intervinent en el regiment de la Universitat, en les promocions acadèmiques, *ergo* en els filtratges de nous professionals –en el «control de l'exercici mèdic»–³⁸, suposa formar part d'una elit visible i decisiva del sector a la ciutat. En definitiva, un agregat col·legiat veu satisfetes alhora ambicions d'honor, butxaca i poder.

Com s'aprecia a l'apartat III, força dates dels dossiers que ens ocupen –i presumiblement de les conseqüents agregacions– es concentren en períodes concrets. No és descartable un factor de conservació documental atzarosa, que distorsioni i fragilitzi una mica la nostra mostra. Altrament, estariem davant de successives onades d'apropament al pinyol del Col·legi de Medicina: tenim vuit dossiers entre novembre i desembre de 1603, tres de la tardor de 1615 i cinc de l'hivern de 1616, dos de 1618, tres d'abril de 1619, tres d'abril de 1620, cinc de l'any 1628 i quatre de 1629. La resta queden solts, són respectivament dels anys 1588, 1596, 1611, 1612, 1635, 1638 i 1661. És lícit aventurar que els doctors en medicina busquen –i paguen– la dignitat addicional d'agregat quan preveuen que hi pot haver baixes de col·legiats?

35. *Ordinations e nou redreç...*, 86-88 (cap. 45), fixa en vuitanta el nombre total de doctors col·legiats que haurien de regir l'Estudi General de Barcelona: quinze del Col·legi de Medicina, vint de Teologia, vint de Drets canònic i civil, i vint-i-cinc de mestres en Arts. També denuncia que el nombre s'ha sobrepassat i es bloca qualsevulla nova alta a l'espera que es produeixin totes les baixes preceptives. L'esborrany de noves ordinations per a l'Estudi General de 1656 –AHCB, Consell de Cent, XVIII-8, 106-108 (cap. 44)– fa pensar que el problema no s'ha resolt o s'ha reproduït.

36. Consta un sol i enigmàtic cas de doctor que vol l'agregació per tornar a la seva ciutat d'origen amb un «complement de títol», sense aparents aspiracions d'entrar al Col·legi de Medicina de Barcelona. És el de Miquel Capdevila: «Diu té necessitat de anar-se'n prest de aquesta ciutat a sa terra y vo l-se fer doctor ab intentió de ésser agregat» –AHCB, Consell de Cent, XVIII-2, s.f. (12-VI-1573).

37. FERNÁNDEZ, *La Universidad de Barcelona...*, 254-255.

38. ZARZOSO, *Medicina i Il·lustració...*, 37.

Formalment els dossiers en qüestió s'intitulen «de vita, genere, moribus et fama» –ho hem avançat–, amb les paraules que poden canviar d'ordre o variar de manera poc significativa, per exemple «de la vida, linatge y pràctiques» (dossier de Jeroni Merola). A la pràctica són expedients genealògics i, de fet, expedients de netedat de sang breus –els qualifiquem així encara que no tinguin ni la prolixitat ni el rigor de les proves exigides als candidats als col·legis majors o als capítols catedralicis més potents ibèrics de l'època.³⁹

Les preguntes dels dossiers que ens ocupen –a la pràctica, plecs d'interrogatoris– tenen per objectiu comprovar la idoneïtat del testimoni, valorar les qualitats humanes del candidat, identificar-li amb la màxima certesa possible dues generacions d'avantpassats –no, no furguen dos-cents anys enrere o més– i conèixer la reputació dels llinatges de tals avantpassats en paràmetres suposadament religiosos –a la pràctica lliscant cap a consideracions ètniques, com succeeix aleshores. No escau esplaiar-nos aquí sobre com els formularis o interrogatoris varien al llarg del temps, quin lèxic i quins prejudicis afloren en les declaracions testificals, quins vicis i factors de rutina detectem en els procediments provatoris, etc. Són qüestions mereixedores d'una anàlisi autònoma.

III. *Accés privilegiat a la prosopografia de l'elit de la corporació mèdica barcelonina*

La troballa que presentem forneix un munt de dades per identificar els components del nucli selecte i compacte de la corporació mèdica de la Barcelona de la fi del segle XVI i de part del XVII, fins ara mancats d'un estudi col·lectiu o prosopogràfic⁴⁰ per falta de fons arxivístics *ad hoc*. Tenim forma solvent de conèixer-los, tant els que ja són a dins –el degà i qui proposa l'interrogatori– com, sobretot, els que se'ls volen sumar –dels quals moltes declaracions ens permeten reconstituir dues generacions familiars precedents, una via privilegiada per detectar continuïtats o promocions professionals. A tall d'anècdota assenyalem que dos dossiers, els dels candidats Jaume Beuló i Pere Pau Miquel, porten incorporats un simpàtic quadre sinòptic de les tres generacions (avis-pares-fills). Tals dades, combinades amb les de la sèrie Estudi General dins la secció Consell de Cent i/o llibres d'actes del Col·legi mèdic, poden donar resultats reeixits.⁴¹ Molt reeixits, si es creuen amb altres instruments notariais conser-

39. A tall d'exemple, A. M. CARABÍAS, *Colegios mayores: centros de poder. Los colegios mayores de Salamanca durante el siglo XVI*, Salamanca, Universidad de Salamanca - Diputación de Salamanca, 1986, II, 828 i s.

40. A. ZARZOSO, «Més que metges: "gaudints"», *Medicina i farmàcia. Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011, 59-111, esp. 62.

41. Per exemple, DANÓN, «Notas médicas...», 191-195, recull dades de provisions de càtedres mèdiques de 1564 a 1703, amb llacunes temporals, o 197-210 dóna dades de provisions de graus mèdics de 1565 a 1604 i de 1665; a 211-212 proposa un índex alfabètic de membres del Col·legi de Medicina presents a reunions les actes de les quals consten als llibres corporatius. FERNÁNDEZ, *La Universidad de Barcelona...*, 324-329, presenta un gràfic on sistematitza els titulars de càtedres de medicina entre 1559 i 1606, amb escassos buits. RIERA, *L'Estudi General...*, *passim*, aporta dades del volum 296/46 de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, que arriben fins a principi dels anys 1560.

vats en abundància i òptim estat a Catalunya: El fet de conèixer qui són els pares i mares de l'elit dels metges, i molts dels seus avis i àvies, conduirà cap a capítols matrimonials, transaccions, testaments o inventaris *post mortem* de gran interès.

Dissortadament, en els expedients genealògics només hem censat sis casos de metges que declarin com a testimonis en relació amb els quaranta agregats que coneixem del Col·legi de Medicina de la Barcelona moderna. Tres ho fan a cavall dels anys 1615-1616: el doctor Gaspar Molera a favor del candidat Joan Argila, i el doctor Francesc Terrassa a favor dels candidats Marc Antoni Roig i Vicenç Bartomeu –aquest darrer també es beneficia de la declaració d'un batxiller en medicina, el cirurgià Miquel Miró–; un declara l'any 1629, el doctor Jeroni Roig a favor de Jacint Ballester; un altre, l'any 1635, novament Gaspar Molera a favor de Jaume Amat; un darrer, l'any 1661, el doctor Jaume Boneu, cridat a testificar per son fill Miquel, a favor de Jaume Bergadà. Aquesta escassetat relativa és de doldre amb vista a una prosopografia general dels metges barcelonins i/o catalans de l'època –no sols dels agregats al Col·legi–, perquè la primera cosa que declara cada testimoni és el seu origen o residència i la seva edat: Molera, de Vic, compta seixanta-sis anys a mitjan dècada de 1610, tres més que Terrassa *sr.*: al mateix moment, ciutadà de Barcelona; Jeroni Roig, de Calaf, té cinquanta-nou anys el 1629; l'igualadí Boneu en té cinquanta-un l'any 1661. Fet aquest petit lament, siguem positius, que tenim un got mig ple i escau explicar què hi ha a dins.

En el quadre 1, els dossiers s'ordenen per la data de finalització de les proves, subsidiàriament per ordre alfabètic dels candidats⁴²

Quadre 1
Participants rellevants, dates i cotes arxivístiques dels dossiers

<i>Doctor candidat</i>	<i>Rector</i>	<i>Degà</i>	<i>Doctor que interroga</i>	<i>Nombre de testimonis</i>	<i>Dates del dossier</i>	<i>Cota d'arxiu</i>
Jeroni Merola	Ferran Fivaller	Jeroni Magarola	Enric Solà	7	17-29 oct. 1588	XX-32 ítem 37
Pere Font	No identificat	Jeroni Mediona	Bernat Queixanes	4	7 abr. 1595 - 28 set. 1596	XX-22 ^a ítem 31
Lluís Joan Vileta	Baltasar Morell	Jeroni Mediona	Onofre Bruguera	10	2-17 mai. 1603	XX-62 ^b ítem 5
→						
<p>a. El dossier de Font –objecte d'incidències, com hem vist <i>supra</i>– es troba dins XX-22 perquè, en el passat, algun arxiver degué confondre el 9 de 1595, quasi il·legible, amb un 7, i posà el plec amb els de 1575. Dins AHCB, Consell de Cent, XVIII-9, hi ha un full amb les preguntes de l'interrogatori per a l'agregació d'aquest Font –sense respostes.</p> <p>b. D'aquest expedient no tenim l'original sinó una còpia compulsada el 24-II-1620, encartada en el dossier del fill Dimes Vileta, vegeu <i>infra</i>.</p>						

42. Regularitzem alguns cognoms, que a l'època a vegades poden escriure's amb grafies vacil·lants. Tendim a seguir criteris dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, tot i que a vegades varien –per exemple, Ortoneda al vol. IV i Hortonedà al vol. V.

→						
<i>Doctor candidat</i>	<i>Rector</i>	<i>Degà</i>	<i>Doctor que interroga</i>	<i>Nombre de testimonis</i>	<i>Dates del dossier</i>	<i>Cota d'arxiu</i>
Bernat Berengarí	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Jaume Hortonedà	4	11 jun. 1603	XX-42
Antoni Joan Coberta	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Arcàngel Queralt	5	11 jun. 1603	XX-41
Joan Amat	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Onofre Bruguera	6	24 mai. - 13 jun. 1603	XX-41
Joaquim Mora	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Pere Font	7	24 mai. - 13 jun. 1603	XX-42 ^c
Tomàs Boria	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Pere Font	6	13-14 jun. 1603	XX-42
Gervasi Gori	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Gabriel Antoni Bosser	7	9-16 jun. 1603	XX-42
Lluc Cabessa	Baltasar Morell	Vicenç Castelló	Gabriel Antoni Bosser	6	13-17 jun. 1603	XX-41
Antoni Mostarós	Pere Pau Caçador	Vicenç Castelló	Pere Font	7	2-6 nov. 1611	XX-54
Jaume Busquets	Pere Pau Caçador	Vicenç Castelló	Joaquim Mora	9	13 jul. - 5 set. 1612	XX-55
Francesc Clota	No identificat	No identificat	Gaspar Molera	6	22-23 set. 1615	XX-58 ítem 31
Francesc Terrassa	No identificat	No identificat	No identificat	3	13-15 oct. 1615	XX-58 ítem 28
Marc Antoni Roig	No identificat	No identificat	Lluís Joan Vileta	6	22 set. - 27 nov. 1615	XX-58 ítem 17
Jaume Galvany	No identificat	No identificat	Antoni Mostarós	9	3 oct. 1615 - 23 feb. 1616	XX-58 ítem 21
Joan Argila	No identificat	No identificat	No identificat	6	2 des. 1615 - 24 feb. 1616	XX-58 ítem 13
Vicenç Bartomeu	No identificat	No identificat	No identificat	7	9 oct. 1615 - 24 feb. 1616	XX-58 ítem 29
Melcior Serra	No identificat	No identificat	Gervasi Gori	5	23 nov. 1615 - 27 feb. 1616	XX-58 ítem 9
Francesc Gimbert	No consta que participi	No identificat	No identificat	10	13 gen. - 8 mar. 1616	XX-59 ítem 44
→						
c. Dins AHCB, Consell de Cent, XVIII-9, hi ha un full amb les preguntes de l'interrogatori per a l'agregació d'aquest Mora –sense respostes.						

→						
<i>Doctor candidat</i>	<i>Rector</i>	<i>Degà</i>	<i>Doctor que interroga</i>	<i>Nombre de testimonis</i>	<i>Dates del dossier</i>	<i>Cota d'arxiu</i>
Àlvar Antoni Bosser	No identificat	No consta que hi participi	Pere Font	5	20 mar. 1618	XX-60 ítem 23
Pere Llunes	No identificat	No identificat	Joan Francesc Rossell	6	7 des. 1618	XX-60 ítem 18
Francesc Romà Folquers	No identificat	No identificat	Joan Amat	6	11-12 abr. 1619	XX-61 ítem 55
Joan Pau Hortonedà	No identificat	No identificat	Pere Font	7	15-16 abr. 1619	XX-61 ítem 31
Pau Domènec	No identificat	No identificat	Joaquim Mora	4	29-30 abr. 1619	XX-61 ítem 53
Dimes Vileta	Pau Moet	Gabriel Antoni Bosser	Joaquim Mora	6	22 feb. 1620	XX-62 ítem 5
Bartomeu Ramon	Pau Moet	Gabriel Antoni Bosser	Gaspar Molera	7	12-18 mar. 1620	XX-62 ítem 11
Jaume Beuló	Pau Moet	Gabriel Antoni Bosser	Salvador Galvany	8	21 mar. - 4 abr. 1620	XX-62 ítem 8
Francesc Comas	No identificat	No identificat	Bernat Berengari	5	6 nov. 1628	XX-74 ítem 8
Pere Pau Miquel	No identificat	No identificat	Joan Argila	7	24-25 nov. 1628	XX-75 ítem 39
Bernat Mas	No identificat	No identificat	Marc Antoni Roig	6	26 nov. 1628	XX-74 ítem 21
Dídac Eixarc	No identificat	No identificat	Pere Llunes	6	27 nov. - 7 des. 1628	XX-74 ítem 10
Josep Vilamajor	No identificat	No identificat	Gaspar Molera	6	26 nov. - 15 des. 1628	XX-74 ítem 7
Jacint Ballester	No identificat	No identificat	Antoni Mostarós	4	15 feb. 1629	XX-76 ítem 63
Bernat Enveja	No identificat	No identificat	Joan Argila	8	20-22 jul. 1629	XX-76 ítem 64
Agustí Calvet	No identificat	No identificat	Jeroni Roig	7	27 jul. - 1 ago. 1629	XX-76 ítem 59
Pere Escales	No identificat	No identificat	Joaquim Mora	4	13 ago. 1629	XX-76 ítem 52
→						

→						
<i>Doctor candidat</i>	<i>Rector</i>	<i>Degà</i>	<i>Doctor que interroga</i>	<i>Nombre de testimonis</i>	<i>Dates del dossier</i>	<i>Cota d'arxiu</i>
Jaume Amat	Jaume Ferran, canonge d'Urgell	No identificat	Jeroni Roig	5	19 mar. - 6 abr. 1635	XX-90
Jordi Carrera	Joan Fivaller	Rossell	no consta	5	12 ago. 1638	XX-98
[...]						
Jaume Bergadà	No identificat	No identificat	Miquel Boneu	3	18-19 gen. 1661	Consell de Cent, Estudi General, XVIII-9

Succeeix que el dossier de Dimes Vileta inclou, encartada, una còpia compulsada del dossier del pare, que havia passat pel mateix procediment de prova l'any 1603 –se'ns obren alhora les perspectives d'una continuïtat professional i d'un aprofitament de dades. Al quadre 1 el lector haurà notat que l'original de l'expedient patern, de Joan Lluís Vileta, no es troba on hom l'esperaria. Això abona la possible incompletesa d'aquests fons. Ara bé, vist el que es coneixia fins ara, podem estar prou satisfets.

Remarquem que el primer i el darrer expedients dels quals tenim constància són de 1588 i de 1661, respectivament. No podem canonitzar aquestes dades com a extremes per almenys dos motius: que la sèrie «Processos» pot haver estat esporgada o parcialment destruïda i, sobretot, que ens consta feiaentment –vegeu l'apartat II– que es practiquen dossiers genealògics al Col·legi de Medicina almenys des de 1566, per bé que no ens han pervingut. Creiem que no és arriscat relacionar l'any 1588 del primer expedient conservat amb un reforç de les prevencions col·legials després del conflicte amb Gregori Jover Riquer, també apuntat a l'apartat II. En relació amb 1638, dir que «inquieta» la desaparició –almenys sobre el paper– de l'interrogador com a eix de la cerimònia provatòria i també la mescla de temes en les preguntes. Percebem –esperem no precipitar-nos en aquest judici– símptomes clars d'esgotament del circuit, que el dossier aïllat de 1661 confirmaria –o desmentiria?

Amb independència del principi i el final de la pràctica dels expedients genealògics al Col·legi de Medicina barceloní, constatem un gest d'afermament corporatiu un cop la dinàmica està consolidada i admesa com a *rutinària*: dins del dossier de Jaume Busquets es conserva l'acta de la reunió que resol la seva agregació, celebrada el 12 de setembre de 1612. És altament rellevant la deliberació que, després de constatar la «idoneïtat genealògica» del candidat, adopten els tretze reunits, identificats únicament amb els cognoms: [Gabriel Antoni] Bosser, [Pere] Font, [Joaquim] Mora, [Joan] Amat, [Antoni Joan] Coberta, [Bernat] Berengari, [Lluc] Cabessa, [Vicenç] Castelló, [Jaume] Hortonedà, [Gaspar] Molera, [Jeroni] Roig, [Tomàs] Boria, [Antoni] Mostarós: «Y que se procure de haver transumpto de tots los processos de la pro-

vansa dels agregats per lo librater, ahont estígan recondides per todas les ocasions que sien menester, y que lo librater haja de pèndrer en inventari dita caixa y scriptures en ella recondides»⁴³ –reproduïm aquesta acta a la imatge A. Subratllem la idea d'arxiu a potenciar, de «sèrie» amb una «lògica» interna admesa i amb vocació de continuïtat. Això s'esdevé, recordem-ho, a principi de la dècada de 1610.

Un altre dossier on es conserva l'acta de la reunió és atinent a l'agregació de Pere Llunes, el 10 de desembre de 1618 –vegeu la imatge B. La seva admissió s'aprova per unanimitat i es conserva fins i tot la línia amb les ratlletes del recompte: «Foren legidas las provas del doctor Pere Lunes per ser agregat en lo Col·legi de Medicina etc., y lo Col·legi determinà *nemine discrepante* que sia admès». El rector presideix la votació dels quinze doctors del Col·legi, novament identificats amb el cognom i prou: «Lo senyor rector», [Gabriel Antoni] Bosser, [Joan Francesc] Rossell, [Gaspar] Molera, [Joan] Amat, [Pere] Font, [Gervasi] Gori, [Marc Antoni] Roig, [Joaquim] Mora, [Lluís Joan] Vileta, [Antoni Joan] Coberta, [Antoni] Mostarós, [Lluc] Cabessa, [Bernat] Berengarí, [Jaume] Galvany i [Francesc] Terrassa *jr.* Tant si es llisten aquests votants així –per files– com si s'enumeren per columnes, es constata una variació del seu ordre respecte a 1612, la qual cosa impedeix saber antiguitats i precedències en la corporació.

Notem la lògica innovació dels assistents de la referida reunió de 1618 respecte a la de 1612:⁴⁴ en la de 1618 s'hi han sumat tres agregats recents al Col·legi –de 1615 i 1616–, Francesc Terrassa *jr.*, Marc Antoni Roig i Jaume Galvany. A la corporació hi han assumit un pes rellevant –freguen la meitat del *quòrum*– els doctors agregats l'any 1603: Joan Amat, Gervasi Gori, Joaquim Mora, Lluís Joan Vileta, Antoni Joan Coberta, Lluc Cabessa i Bernat Berengarí. De moment, Gaspar Molera i Francesc Joan Rossell són els dos únics de qui no ens consta la data precisa d'ingrés –el primer ja el detectem en actes col·legials de 1595;⁴⁵ el segon, en actes de 1587.⁴⁶ I, pel que sembla, a Gabriel Antoni Bosser i Pere Font el fet de demanar la jubilació com a catedràtics el 1616, després de trenta anys de docència, no els ha comportat la baixa del Col·legi.⁴⁷

Oferim a continuació la nòmina dels agregats i dels seus avantpassats. És a dir, el buidat dels dossiers «de vita, genere, moribus et fama» que ens estan ocupant. Per evitar malentesos, explicitem –repetim– que a la llista no hi ha, ni de bon tros, la totalitat dels doctors en medicina del Cap i casal graduats o actius en el període estudiat, només el selecte grup –potser incomplet– que es posiciona durant un

43. De fet, inicialment l'acta seria més completa, però se'n ratllaria part del contingut: «Y que se procure de haver tot transumpto de todos los processos de la provansa dels agregats, ~~deliberacions del present col·legi, graus de batxillers y doctors, y todas altres scriptures fahents per lo col·legi, y ditas scriptures autènticas se tanquen en dita caixa per lo librater, ahont estígan recondides per todas les ocasions que sien menester, y que lo librater haja de pèndrer en inventari dita caixa y scriptures en ella recondides».~~

44. DANÓN, «Notas médicas...», 211-212, permet fer un contrast similar per a anys previs.

45. AHCBC, Consell de Cent, XVIII-6, s.f. (26-I-1595).

46. F. AMORÓS, *Correspondència diplomàtica de Joan Francesc Rossell, 1616-1617: una crònica de la cort de Felip III*, Barcelona, IEC, 1992, 22.

47. AHCBC, Consellers, XX-59, ítem 42.

IMATGE A

Acta de la reunió del Col·legi de Medicina de 12-IX-1612

Die 12 Septembris 1612

Gosen font moranana cubera onegari cubera
 castello onegari molera roig boia mustany
 ha agregat lo D. Guignies H

y que se procure de haver los transposos de tots los
 profesos de la ciutat de Barcelona y de la ciutat de
 Jorcolla grande facultat de medicina y de cirurgia
 tres facultats de medicina y de cirurgia a saber
 en la facultat de medicina de Colibras a honra
 de san marcelo y de totas las otras que se nombraren
 en y que Colibras haja de vender en prouoca
 ni sea casa y se vendan en ella recuoides
 las otras cosas que se nombraren

IMATGE B

Acta de la reunió del Col·legi de Medicina de 10-XII-1618

Die 10 Decembris 1618.

Lo Sr. D. D. Llorenç Boquer	
Josell Molera	Imat
José Guí	Roig
Moa Solica	Cubera
Mulvares	Colibras
Cabessa Guignies	
Arrosca	

Jo he legidos las pias del D. Perro llorenç per ser agregat en lo Col·legi de
 medicina y de cirurgia de Barcelona y de la ciutat de Jorcolla
 quita admes

temps variable a la cúpula corporativa i acadèmica. Al quadre 2 posem tota la informació rellevant per localitzar persones que aflora, sia de les preguntes, sia de les declaracions testificals. Indiquem entre parèntesis l'any que acaben les respectives proves genealògiques. De qui no consta el nom i/o el cognom i/o la procedència i/o la residència i/o la professió, és perquè no es declara als expedients. Les omissions de nom les indiquem amb una t. de «talís», les de cognom, amb tres signes d'interrogació. En total, una o més d'aquestes incògnites enterboleixen la memòria dels avantpassats de quinze agregats –un 37,5% de la mostra. És una quantitat prou elevada, que serà oportunament comentada en el seu moment. No cal dir que les omissions de cognom són les que sobten més, ja que vicien de manera severa l'eficàcia del mecanisme provatori.

Quadre 2
Avantpassats i agregats al Col·legi de Medicina de Barcelona
(1588-1638 i 1661)

<i>Agregats</i>	<i>Pares</i>	<i>Avis</i>
Jeroni Merola (1588)	Joan Merola, cirurgià d'Arbeca	t. Merola
		t. Balduns, de les Borges d'Urgell [les Borges Blanques]
	Elisabet Labó o Llebó, de Balaguer	t. Labó o Llebó, de Balaguer, potser procedents d'Aragó
		t. Coll, de Belcaire d'Urgell
Pere Font, natural de Palautordera (1596)	Miquel Font, paraire, natural de la sagrera de [Santa Maria de] Palautordera	Bartomeu Font, natural de Palautordera
	Elisabet March	t. Crivallés, llevadora, filla d'un sabater de Palautordera
		t. March, sabater de Sant Esteve de Palautordera
		t. Ribes, filla d'un pagès de Sant Esteve de Palautordera, «que és una casa principal y de bon llinatge»
Lluís Joan Vileta (1603)	Lluís Joan Vileta, doctor en arts i teologia, canonge de la Seu de Barcelona	Pere Vileta, sabater; també llogava mules
		Francina o Francisca ???
	Àngela de Mora, natural de Perpinyà, vídua en les noces de misser Jeroni Oliver i casada en 2es noces amb Onofre Lluís de Llorach	t. de Mora, cavaller de Perpinyà
		t. Martí, d'Elna?; casada en les noces amb t. Artigós, notari?

Bernat Berengarí, natural de Castellfollit de la Roca (1603)	Antic Berengarí, pagès de Castellfollit de la Roca, durant més de trenta anys batlle de la baronia de Castellfollit, en mans de Guerau de Cruïlles	???
		???
	Eulària Riera	t. Riera, d'Orfes, pagès
		???
Antoni Joan Coberta, natural de Caldes de Montbui (1603)	Antoni Joan Coberta, pagès de Caldes de Montbui	t. Coberta, de Caldes de Montbui
		t. Domènec, d'una família de pagesos de Caldes de Montbui
	Anna Coll, de Caldes de Montbui	Bernat Coll, ferrer de Caldes de Montbui
		t. Corominas, de Caldes de Montbui, de la casa de l'apotecari de la vila
Joan Amat, natural de Viladasens (1603)	Vicenç Amat, pagès de Viladasens	t. Ferrer, pagès d'Espasens, pren el cognom de l'esposa
		t. Amat, de Viladasens, pubilla
	Antònia Quintana	Esteve Quintana, pagès de Mata
		t. Farró, de Sorts [deu voler dir Corts, prop de Mata]
Joaquim Mora, natural de Barcelona (1603)	Francesc Mora, natural del mas de la Mora, baronia de Peramola, doctor en medicina	Antoni ???, natural dels Camats, de la Ribera Salada d'Ogern
		t. Mora, pubilla de Peramola
	Lucrècia Rius	Pere Rius, procurador i/o negociant, s'estava al carrer de la Boqueria de Barcelona
		t. Vidal, germana de Bernardí Vidal, doctor en lleis natural de Girona i ciutadà de Barcelona
Tomàs Boria, natural de Barcelona (1603)	Joan Boria, mestre de cases, natural de Xambòlvia (Chamboulive), bisbat de Llemotges, França; de la casa de la Brunya	Bernat Boria, de la Brunya, França
		Margarida ???, de «Xarisso» [???], França

Tomàs Boria, natural de Barcelona (1603)	Joana Bellsollell, natural de Bruniquèl	Joan Bellsollell, pagès de Bruniquèl, diòcesi de Càors / Cahors, França
		Antònia Bruguera, també de Bruniquèl, França
Gervasi Gori, natural de Barcelona (1603)	Antoni Gori, mercader, habitant al carrer de la Ferreria, de Barcelona	Antoni Gori, també mercader i habitant al carrer de la Ferreria, de Barcelona
		Joana Ros de Carvajal, mercader
	Anna Àgata Comas	t. Comas, mercader
		t. Cerdà
Lluc Cabessa, natural de Vilafranca del Penedès (1603)	Lluc Cabessa, abans fuster, després negociant	Pere Cabessa, fuster
		t. Peixó, originària de Sant Cugat
	Jerònima Riber	Arnau Riber, pagès i negociant de Pontons, exercint-hi l'ofici de notari
		t. Bellver, de Pontons
Antoni Mostarós, natural de Mataró (1611)	Rafel Mostarós, negociant natural d'Argentona i resident a Mataró	Bartomeu Mostarós, del mas homònim, veïnat de Pins, parròquia d'Argentona
		t. Ros, de Llerona
	Elisabet Bruguera	Bartomeu Bruguera dels Planells, mariner i negociant; era del terme de Canyamars i estava a Mataró
		t. Pujol, eixida del molí d'Argentona
Jaume Busquets, de Santa Coloma de Queralt, bisbat de Vic (1612)	Antoni Busquets, ferrer de Santa Coloma de Queralt	Pere Busquets, de Santa Coloma de Queralt
		Beneta, eixida de casa Soler de la Masó, del terme de Sant Cristòfol de Selma
	t. Bergadà, de Guimerà	Antoni Bergadà, pagès de Guimerà, natural de Ciutadilla
		t. Porta, filla d'un pagès de Guimerà

Francesc Clota, natural de Vic (1615)	Jaume Clota, doctor en medicina	t. procedent del mas de la Clota, parròquia de Vic
		t. de Ferrer d'Almenara, terme d'Aguiló, bisbat de Vic
	Àngela Codina	t. Codina, blanquer de Vic
		t. Fontanella, de Vic
Francesc Terrassa, natural de Vilafranca del Penedès (1615)	Francesc Terrassa, doctor en medicina natural de Vilafranca del Penedès	Francesc Terrassa, de Vilafranca, prevere i notari
		Eulàlia Batlle, d'Olivella
	Anna Soler	Bartomeu Soler, cirurgià de Vilafranca
		Jerònima Huguet, de Vilafranca
Marc Antoni Roig, natural de Vilafranca del Penedès (1615)	Guerau Joan Roig, jurista i burgès de Vilafranca del Penedès	Sebastià Roig, doctor en lleis de l'Arboç
		Elisabet Mascaró, filla de misser Mascaró, de Vilafranca del Penedès
	Margarida Gorner, natural de Sas (actual Alta Ribagorça), casada en segones núpcies amb t. Busquet	Agustí Gorner, pagès de Sas
		Margarida Martí, filla d'un t. Martí de Gotarta, «prop lo Pont de Suert»
Jaume Galvany, natural de Sarrià (1616)	Ramon Galvany, pagès de Sarrià	Joan Galvany, de Cassanhabèra / Cassagnabèra, bisbat de Comenges / Comminges (prop de Samolhan / Samouillan), França
		Antònia Oriol, de Cassanhabèra, França
	Àngela Ribas	Jaume Ribas, pagès de Cardedeu, «que proceya de casa d'en Ribas de Santa Agnès [de Malanyanes]»
		Elisabet Corona, procedent d'Arenys, els seus pares havien estat majordoms de Bernat Pau de Bell-lloch
Joan Argila, natural de Calella (1616)	Joan Argila, natural de Vic, apotecari de Calella	Joan Argila, paraire de Vic, natural de Vespella
		Joana Roig, de Vic

Joan Argila, natural de Calella (1616)	Elisabet Portell	Narcís Portell, de Mataró
		Elisabet Àngela Poller, de Calella
Vicenç Bartomeu, natural de Barcelona, però «essent minyó estigué molt temps en Vilafranca» (1616)	Montserrat Bartomeu, botiguer de draps natural de Vilafranca «que après se'n vingué a Barcelona» i «tenia botiga de tall en la Argenteria»	Pere Bartomeu, «tender» de Vilafranca, francès
		Lluïsa ???, francesa
	Anna Marisc	Pere Marisc, de Roses
		Anna Verdaguer, de Barcelona, casada en segones núpcies amb un tal Esteve, notari del Criminal, i en terceres amb un Pere de la Re «que scrivia al verbal del civil del Sant Offici»
Melcior Serra, natural de Barcelona (1616)	Joan Serra, abans capser, després corredor d'orella	Pere Serra, corredor de coll, resident al carrer de les Trompetes, de Barcelona
		Gabriela Falguera
	Elisabet Joana Llobera	Miquel Llobera, sombreroer
		Elisabet Tradós, filla d'un sombreroer
Francesc Gimbert, natural de Barcelona (1616)	Francesc Gimbert, calceter natural de Solsona	Jaume Gimbert, natural de Perpinyà, apotecari de Solsona
		Montserrat Casanoves, natural d'Agramunt
	Àngela Colomer	Sebastià Colomer, pagès d'Artés
		Margarida ???
Àlvar Antoni Bosser, natural de Barcelona (1618)	Gabriel Antoni Bosser, doctor [en medicina], natural de Barcelona	Antoni Bosser, adroguer al Born de Barcelona
		Eulàlia Pujades, filla d'un notari de Blanes
	Elisabet Prats	Pere Prats, apotecari natural de Vic resident a la Plaça Nova de Barcelona
		Elionor Calopa, filla d'un t. Calopa de Sant Joan Despí

Pere Llunes, natural de Caldes de Montbui (1618)	Joan Francesc Llunes, cirurgià natural de Caldes de Montbui, després resident a Barcelona	Joan Llunes, cirurgià de Caldes de Montbui
		Antiga Pasqual, de Caldes de Montbui
	Elisabet Arnella, natural de Terrassa	Narcís Arnella, pareire habitant a Terrassa
		Anna Pelaix, natural del molí de Castellar, habitant a Terrassa
Francesc Romà Folquers, natural de Barcelona (1619)	Bernardí Romà Folquers, doctor [en medicina], de Barcelona	Francesc Folquers, esparter, de Barcelona
		???
	Petronila [Peronella] Romeu	t. Romeu, mercader o botiguer de draps a Barcelona, natural de Bagà
		Joana Pla, filla d'un mercader a Barcelona, provinent de Gósol i de Sant Llorenç de Morunys
Joan Pau Hortonedea, natural de Barcelona (1619)	Jaume Hortonedea, doctor [en medicina]	t. Hortonedea, pagès de Solsona
		t. Camps, de Solsona
	Rosa Palmerola	Sebastià Palmerola, cavaller del castell de Palmerola, de Sant Vicenç [de Maçanós], bisbat d'Urgell
		t. Serra, de Vilassar, bisbat de Barcelona
Pau Domènec, natural de Granollers (1619)	Gabriel Pau Domènec, doctor en medicina, natural de Caldes de Montbui i resident a Granollers	Mateu Domènec, fuster de Caldes de Montbui
		Elisabet Umbert, de Sant Feliu del Racó, terme de Castellar
	Beneta Riera, de Granollers	Francesc Riera d'Olzinelles, doctor [en medicina] de Granollers
		Beneta Riambau, de Granollers
Dimes Vileta, natural de Barcelona (1620)	Lluís Joan Vileta, doctor en medicina	t. Vileta, doctor en arts i teologia, canonge de la Seu de Barcelona
		t. Mora, de Perpinyà

Dimes Vileta, natural de Barcelona (1620)	Jerònima Ballester, primera muller de Lluís Joan Vileta	t. Ballester, boter
		t. Bargaüés, filla d'un mestre de cases de Barcelona
Bartomeu Ramon, natural de Barcelona (1620)	Gabriel Ramon, argenter i ciutadà de Barcelona	Pere Miquel Ramon, paraire de Dosrius; morí a Barcelona, a casa de son fill Francesc Ramon, sombreroer
		Gabriela Mandri, de Dosrius
	Paula Balmes, de Cervera, primera muller de Gabriel	Francesc Balmes, notari de Cervera, que fou paer
		Àngela Tarroja, de Cervera, d'una casa d'argenteres
Jaume Beuló, natural de Barcelona o de Caldes de Montbui (segons els testimonis) (1620)	Pau Beuló, natural de Vic, resident a Barcelona	Bernadí Beuló, de Vic
		Esperança Graell, de Vic
	Elisabet Torrent	Miquel Torrent, de Castellar
		Eulària Domènec, de Caldes de Montbui
Francesc Comas, natural de Girona (1628)	Ferrando Comas, apotecari natural de Girona	Nicolau Comas, apotecari natural de Girona
		Francesca ???, natural de Girona
	Caterina Feixas, natural de Girona	Pere Rafel Feixas, botiguer de teles natural de Girona
		Marianna ???, natural de Girona
Pere Pau Miquel, natural de Tarragona (1628)	Pau Miquel, botiguer de teles, natural de Sant Pere de Riudebitlles, habitant a Tarragona	Joan Miquel, paraire, natural de Sant Pere de Riudebitlles
		Magdalena Miquel –«exida de casa de un altre Miquel que-s deya Miquel de las Voltas»–
	Dorotea Vidal, de Tarragona	Pere Magí Vidal, apotecari de Tarragona
		Joana Sans, filla de Miquel Sans, de Tamarit
Bernat Mas, natural de Manresa i ciutadà de Barcelona (1628)	Pere Mas, doctor en medicina, natural de Bagà i resident a Manresa	Jaume Mas, burgès de Bagà
		Elisabet Guitart

Bernat Mas, natural de Manresa i ciutadà de Barcelona (1628)	Victòria Soler, natural de Manresa	Antoni Soler, doctor en medicina habitant a Manresa
		Caterina ???
Dídac o Diego Eixarc, natural de Barcelona (1628)	Francesc Eixarc, mercader natural de Barcelona	Francesc Eixarc, notari real, ciutadà de Barcelona, «que servia en lo pes del rey»
		Anna Gener, filla de Macià Gener, argenter de Barcelona
	Eulària Gomar, natural de Barcelona	Bartomeu Gomar, ciutadà de Barcelona
		Bàrbara Gori, filla de t. Gori, corredor d'orella
Josep Vilamajor, natural de Barcelona (1628)	Josep Vilamajor, fuster natural de Barcelona	Antoni Vilamajor, fuster natural de Cervera i resident a Barcelona
		Antiga Olivas, natural de Barcelona, filla d'un fuster
	Magdalena, natural de Barcelona, casada en segones noces amb Jeroni Montserrat Llopart, botiguer de teles de Barcelona	Joan Montsant, sastre, ciutadà de Barcelona
		Francisca ???
Jacint Ballester, natural de Calaf (1629)	Macià Ballester, apotecari natural de Calaf	Joan Ballester, negociant natural de Calaf
		Elisabet Gualdos
	Joana Ferrer	Joan Ferrer, pagès de Callús
		Rafela ???
Bernat Enveja, natural de Barcelona (1629)	Benet Enveja, calceter natural de Reus i ciutadà de Barcelona	Benet Enveja, manyà ciutadà de Barcelona
		Jerònima Comas, filla del sastre Pere Comas i de sa muller Magdalena
	Narcisa Matas	Joan Matas, pintor natural de Girona i ciutadà de Barcelona
		Caterina Vergés, filla de Narcís Vergés, mariner (de Sant Feliu de Guíxols?)
Agustí Calvet, natural de Puigcerdà (1629)	Joan Calvet, sastre natural de Sallagosa i habitant a Puigcerdà	Joan Agustí Calvet, pagès de Sallagosa
		Marianna ???

Agustí Calvet, natural de Puigcerdà (1629)	Lluïsa Abot	Joan Abot, calceter habitant a Puigcerdà
		Marquesa ???
Pere Escales, natural de Sort (1629)	Jaume Escales, pagès de Sort	Pere Escales, pagès de Sort
		Caterina ???
	Joana Rubinat	Ermengol Rubinat, pagès de Sort
		Joana ???
Jaume Amat, natural de Barcelona (1635)	Joan Amat, doctor en medicina, natural de Viladasens	Vicenç Amat, pagès de Viladasens
		Antònia Quintana
	Maria Agnès Claveria	t. Claveria, natural de Vic, mercader de Barcelona
		t. Martí, filla d'un blanquer
Jordi Carrera, natural de Barcelona (1638)	Antoni Carrera, cirurgià	Joan Carrera
		Joana ???
	Francesca Falqués	Joan Falqués, mestre de cases
		Margarida ???
[...]		
Jaume Bergadà, d'Igualada (1661)	Jaume Bergadà, paraire d'Igualada	Francesc Bergadà, paraire
		Anna Mas
	Elisabet Esteve, d'Igualada	Antoni Esteve, de Capellades
		Anna Llorens

IV. Continuïtats i contigüïtats professionals, i també una remarcable mobilitat

Tot seguit ens interessem per les continuïtats professionals. Al mostrari de quaranta dossiers que hem exhumat podem identificar-hi deu continuïtats de doctors en medicina, totes de només dues generacions (pare i fill, respectivament): Francesc i Joaquim Mora, Jaume i Francesc Clota, Francesc *sr.* i Francesc *jr.* Terrassa, Gabriel Antoni i Àlvar Antoni Bosser, Jaume i Joan Pau Hortonedà, Bernadí i Francesc Romà Folquers, Gabriel Pau i Pau Domènec, Lluís Joan i Dimes Vileta, Pere i Bernat Mas, finalment Joan i Jaume Amat. Dos doctors en medicina apareixen entre la generació dels avis, són Francesc Riera d'Olzinelles, avi per via materna de Pau Domènec, i Antoni Soler, avi també matern de Bernat Mas. Així, una quarta part dels agregats al Col·legi de Medicina de Barcelona tenen un o dos avantpassats amb el títol de doctor en medicina. A l'alta edat moderna el pinyol de la corporació està ocupat, però no copat, per nissagues mèdiques. Cinc dels agregats que ens

consten –Àlvar Antoni Bosser, Francesc Romà Folquers, Joan Pau Hortonedà, Dimàs Vileta i Jaume Amat– són fills de doctors en medicina agregats i col·legiats a Barcelona –de Gabriel Antoni Bosser, Bernardí Romà Folquers, Jaume Hortonedà, Lluís Joan Vileta i Joan Amat, respectivament. Remarquem que tal filiació no els allibera pas de la instrucció d'un expedient genealògic. Aquesta proporció d'una vuitena part pot semblar escassa. Amb l'ànim d'eivar-la, els esborranys d'ordinacions de l'Estudi General de 1656 establiran una predilecció per l'agregació de descendents –«sien preferits als demés»–, i els beneficiaran amb una exempció econòmica substancial.⁴⁸

Al mostrar-hi ha alguns doctors en medicina agregats que provenen de pares o avis cirurgians: detectem un cas amb tres generacions, de Joan a Joan Francesc Llunes –ambdós cirurgians– fins a Pere Llunes –que progressa a doctor en medicina–; dos casos amb dues generacions –de Joan a Jeroni Merola i d'Antoni a Jordi Carrera–; i un cas, el de Francesc Terrassa *jr.*, l'avi matern del qual, Bartomeu Soler, era cirurgià. Es mou en paràmetres quantitius similars el salt d'apotecaris a doctors en medicina: un cas amb tres generacions –des de Nicolau i Ferrando Comas, ambdós apotecaris, a Francesc Comas–; dos casos amb dues generacions –de Joan Argila *sr.* a Joan Argila *jr.*, de Macià a Jacint Ballester–; i tres casos en què l'avi és apotecari i el nét és doctor en medicina –un cas per via paterna, de Jaume a Francesc Gimbert, i dos casos per via materna, de Pere Magí Vidal a Pere Pau Miquel i de Pere Prats a Àlvar Antoni Bosser. Fent combinació d'aquestes dades, veiem que divuit dels nostres quaranta agregats al Col·legi de Medicina tenen algun/s avantpassat/s de primer o segon grau relacionats amb professions de la salut –en una acepció àmplia.⁴⁹ Acollint en el càlcul cirurgians i apotecaris, i el pare o qual-sevol dels avis, s'arriba gairebé a un cinquanta per cent. I en quatre casos –el de Francesc Terrassa *jr.*, el d'Àlvar Antoni Bosser, el de Pau Domènec i el de Bernat Mas–, un deu per cent de la mostra, conflueixen en un agregat avantpassats tant per via paterna com materna relacionats amb professions de la salut. Ordenats cronològicament són aquests: el pare de Terrassa és doctor en medicina i sa mare és filla d'un cirurgià; el pare de Bosser és doctor en medicina i sa mare és filla d'un apotecari; tant el pare com l'avi matern de Domènec són doctors en medicina; a Mas li passa exactament el mateix, descendeix de doctors en medicina per ambdues bandes.

La notícia –sempre cenyint-nos a les dades– és, per tant, una notabilíssima continuïtat. I paral·lelament, un remarcable grau de porositat professional, i també territorial, al Col·legi de Medicina de Barcelona a la darrerria del XVI i durant una bona part del XVII.⁵⁰ Al pinyol de la corporació hi afluïxen descendents d'unes classes mitjanes o populars dinàmiques, que s'han desplaçat geogràficament a la

48. AHCB, Consell de Cent, XVIII-8, esborrany aprovat el 25-X-1656, cap. 61 (*esp.* 141-142), a contrastar amb *Ordinacions e nou redreç...*, *esp.* 117-118 (cap. 54).

49. ZARZOSO, *Medicina i Il·lustració...*, 28-29, legitima aquesta etiqueta general, àdhuc hi subsumeix els manescals, pràctics en salut d'animals.

50. ZARZOSO, «Més que metges...», 78-79.

recerca de feina –el passamaner Bartomeu Galceran declara sobre Jaume Ribas, avi matern del doctor Jaume Galvany, que era «germà extern de la casa d'en Ribas de Santa Agnès [de Malanyanes]», *i. e.* el clàssic fadrister. Es detecten canvis de dedicació en una mateixa persona –Joan Serra, pare del doctor Melcior Serra, consta primer com a capser, després com a corredor d'orella, o Lluç Cabessa, amb un fill doctor homònim, figura primer com a fuster, després com a negociant– i també, sobretot, entre generacions. És ben sabut que la qualificació de pagès es pot atribuir a persones prou acomodades a l'època, que un paraire pot liderar una xarxa de distribució de primeres matèries per al tèxtil, o un corredor d'orella pot fer de mitjancer en operacions comercials de gran relleu. Fins i tot partint d'aquesta premissa, és innegable un salt dels descendents, en paràmetres d'estudis superiors i preparació. Aquest salt es reflecteix en termes estamentals –tot doctor en medicina rep la dignitat de «gaudint», gairebé anivellada amb la baixa noblesa, i l'agregació suposa un honor addicional. I també es fa visible en termes de poder –a la participació creixent dels doctors en medicina a les institucions municipals, els agregats hi sumen que des del Col·legi es regula l'accés als graus acadèmics i a la professió.⁵¹ És ben visible una generació d'avis amb ocupacions com ara esparter, boter, manyà o calceter –o sabater que també lloga mules, en el cas de Pere Vileta; han de ser avis proactius i desperts– que ha progressat envers una generació de nets doctors en medicina agregats al Col·legi de Barcelona.

Segurament qui millor il·lustra aquesta promoció són els tres doctors en medicina eixits de famílies immigrades occitanes i/o franceses: Jaume Galvany i Vicenç Bartomeu, que tenen els avis i àvies per via paterna provinents del nord de les Corberes. I, sobretot, Tomàs Boria, nascut a Barcelona, però de pare –mestre de cases– i mare francesos. A aquest «gavatx» pels quatre costats el sabem fundador d'una influent nissaga mèdica, que seguiran el seu fill Bernat (†1681) i el seu nét Salvador, enriquint un rere l'altre una biblioteca familiar de prestigi.⁵² Amb ells, com a imatge d'una ciutat i un Col·legi mèdic on poden produir-se progressos socials de prou entitat, tanquem aquest text. I ho fem amb el compromís de presentar molt properament la continuació de la recerca, centrant-nos en els formularis i les declaracions testificals dels quaranta expedients de netedat de sang que ens han permès aquesta anàlisi prosopogràfica.

51. J. S. AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*, Barcelona, Ariel, 1986, esp. 92-106, pel que fa a gaudints.

52. ZARZOSO, «Més que metges...», 78, 92 i 95-96.